

УДК 341.1/8:340.12

ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Подорожна Т.С., к. ю. н.,
доцент, докторант
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України

Стаття присвячена науковому аналізу гармонізації національної правової системи з правом Європейського Союзу. Наголошено, що цю проблему потрібно розглядати з позиції формування єдиного правового порядку в Україні й забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: конституція, конституціоналізація, правова система, система права, система законодавства, глобалізація, національна безпека, правопорядок.

Статья посвящена научному анализу гармонизации национальной правовой системы с правом Европейского Союза. Отмечено, что эту проблему нужно рассматривать с точки зрения формирования единого правового порядка в Украине и обеспечения национальной безопасности.

Ключевые слова: конституция, конституционализация, правовая система, система права, система законодательства, глобализация, национальная безопасность, правопорядок.

Podorozhna T.S. FORMING A SINGLE ORDER IN UKRAINE IN THE LIGHT OF GLOBALIZATION PROCESSES AND NATIONAL SECURITY

The article is devoted to scientific analysis of harmonizing national legal system with EU law. Emphasized that this issue should be considered in terms of the formation of a single legal order in Ukraine and national security.

Key words: constitution, constitutionalization, legal system, legal system, legal system, globalization, national security, law and order.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року, Україна зобов'язана вжити необхідні заходи для забезпечення гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством Європейського Союзу (далі – ЄС) [1]¹. Означена асоціація з ЄС розглядається як перший крок до інтеграції нашої країни в Союз.

На національному рівні необхідність гармонізації встановлена комплексом нормативно-правових актів України, зокрема Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року, Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо виконання в 2012 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 28 березня 2012 року тощо. Відтак на часі створення певного механізму, який був би спрямований на досягнення необхідного рівня адекватності правової системи України праву ЄС. Таке досягнення відповідності включає насамперед адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, котрі є

необхідними для ефективної правотворчості й правозастосування. Уніфікація українського законодавства повинна проводитися в межах законодавства Європейського Союзу.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідниками окремих аспектів вказаної проблеми були такі провідні вітчизняні учені, як В. Денисов, А. Зайчук, І. Кресіна, О. Львова, Л. Луць, Л. Макаренко, В. Муравйов, І. Настасяк, Н. Оніщенко, В. Опришко, Н. Пархоменко, О. Стрельцова, Ю. Тихомиров, М. Хаустова, Л. Удовика, Ю. Шемшученко.

Мета статті полягає в науковому аналізі гармонізації національної правової системи з правом Європейського Союзу, яку потрібно розглядати з позиції формування єдиного правового порядку в Україні й забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в атмосфері складної економічної ситуації певні інтеграційні процеси можуть вирішити реальні економічні проблеми. Проте тенденції уніфікації не варто розглядати виключно з позиції світових глобалізаційних процесів, оскільки процеси уніфікації відбуваються й у внутрішньодержавному праві. Особливості національної правової системи потребують уніфікованого підходу до погодженості чинного законодавства, формування єдиного правового порядку на всій території України. Найвні суперечності між нормами Конституції України та чинним законодавством породжують кризові явища політичного, економічного й соціального характеру. Реформи в соціально-економічній сфері зумовлюють необхідність внутрішніх перетворень системи права шляхом диференціації законодавства на різні галузі. Поступове накопичення нормативного

¹ Саме ця Угода містить норми, що визначають основну мету політичного й економічного співробітництва країн. Її розглядають як базовий документ для реалізації стратегії інтеграції до ЄС, спрямованої на входження України «до європейського політичного (зокрема сфери зовнішньої політики та політики безпеки), інформаційного, економічного та правового простору».

матеріалу та формування спеціального предмета правового регулювання призводять до виділення самостійних правових інститутів, підгалузей і галузей права. На сьогодні активно формується банківське право, податкове право, підприємницьке право, медичне право, розвивається страхове законодавство, законодавство в галузі регламентування використання високих технологій.

Здійснення ж таких повномасштабних реформ передусім можливе лише шляхом унесення змін до Основного Закону². Ця проблема привертає дедалі більше уваги в межах модернізаційного розвитку національної правової системи й гармонізації законодавства України із міжнародними європейськими стандартами. Реформований Основоположний Закон України має відповідати загально визнаним міжнародним стандартам, принципам і вимогам міжнародно-правових документів у сфері прав людини, а також максимально враховувати рекомендації та висновки Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія), Парламентської Асамблеї Ради Європи, досягнення і тенденції сучасної конституціоналізму. Для цієї ґрунтовної роботи свого часу була створена Конституційна Асамблея [2]³, нині в цьому напрямі діє Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради з питань підготовки законопроекту про внесення змін до Конституції України. Зокрема, законодавчий орган 29 квітня 1914 року провів парламентське засідання у формі громадських слухань із питань обговорення конституційної реформи. Ці законодавчі зміни було розглянуто й під час трьох усеукраїнських «круглих столів» національної єдності в травні минулого року [3, с. 20].

Проголошені в Конституції України правові ідеї, норми й принципи верховенства закону, положення про права і свободи людини та громадянина повинні відповідати нормам міжнародного права. Лише тоді власне вони матимуть важливе значення для продовження конституційно-правової реформи. Як слушно зауважує з цього приводу академік О. Святоцький, саме зміни до Конституції України повинні забезпечити той фундамент демократичних змін і побудови європейської демократичної країни, який дасть змогу розбудувати Україну як незалежну європейську державу, де кожен українець матиме своє гідне місце [4, с. 9]. Проте внесення змін до Конституції України – це досить складна проблема. Тож не випадково в Конституції України введено «жорсткий» механізм унесення поправок до неї, що потребує кваліфікованої більшості (2/3 голосів) під час голосування щодо ініціювання процесу перегляду положень зазначеного закону. Водночас «жорсткість» Конституції України не означає, що її текст буде

незмінним. Світовий досвід свідчить, конституційний процес – складний і неоднозначний. Його, безперечно, потрібно цінувати під час вивчення проблем, що виникають в Україні, проте він не може автоматично переноситись й імплементуватися в нашій країні. На сьогодні нам важливо виробити власні підходи до вдосконалення конституційного механізму, оптимізації конституційних змін. Пошук власної моделі розвитку засад суспільно-політичної та економічної систем має пройти досить складне випробування довірою, визнанням авторитету Основного Закону [5, с. 84].

Нова Конституція України має повністю забезпечувати принципи дотримання прав і свобод людини та громадянина, народовладдя, верховенства права, поділу влади, неподільності національного суверенітету⁴. Питання ці не є простими. Не можна перетворювати Конституцію на заручника політичних емоцій. У будь-якому випадку, якщо зміни й доповнення до Основного Закону не становлять небезпеки для встановлення в державі конституційного ладу, вони є важливими й потрібними. Дуже важливо, щоб конституційна активність не порушила вітчизняної правової системи, загального правового поля. Потрібно забезпечити органічну єдність усього конституційного масиву, що обов'язково зумовить погоджений розвиток Конституції України та галузевих законів. Основою цього процесу повинен стати налагоджений механізм конституціоналізації правової системи, що полягає в реалізації конституційних принципів і норм у законотворчості у сфері приватного та публічного права, у судовій та іншій правозастосовній практиці, у контрольній-наглядовій діяльності щодо забезпечення й захисту прав і свобод людини та громадянина.

Справді, сучасний розвиток конституційних відносин повинен виходити з необхідності врахування в державній діяльності інтересів людини та громадянина, дотримання пріоритету їхніх прав і свобод, підвищення й розвитку громадянської активності осіб і їхніх об'єднань, а також суверенної єдності всієї нації. З цих підстав іноземний дослідник Ф. Шарпф характеризує Євросоюз як утворення, що спирається на «орієнтовану на результати законність». Він справедливо, на нашу думку, стверджує, що ЄС є урядом для людей, але не є урядом, сформованим людьми [6]. Наразі права людини стають вищим принципом сучасної міжнародної правової системи, а найбільш небезпечним міжнародним злочином є злочини проти людини, що загрожують не тільки локальній, а й глобальній міжнародній безпеці [7, с. 6]. Демократичний характер Українського суспільства потребує створення та функціонування такого механізму безперешкодної реалізації свободи волі суб'єктів цих відносин, що оснований на їх формальній рівності. Наслідком цього є розвиток у сучасній правовій дійсності сис-

² Характеристика внесення змін до Конституції України та її перегляду передбачає аналіз двох взаємопов'язаних аспектів цього процесу: поняттєвого та системно-структурного.

³ Указом Президента України від 01.12.2014 р. № 901/2014 було ліквідовано Конституційну Асамблею в Україні, якій відводилась важлива роль у цьому процесі.

⁴ Конституція – це перша необхідна умова правової держави, що спирається на панування права, заперечення свавілля влади та безправ'я підвладних. Народ є єдиним джерелом державної влади.

теми забезпечення національної безпеки, що виконує завдання щодо створення умов безперешкодної реалізації їх інтересів. Характеристика окремих елементів цієї системи повинна відображатися як у юридичній науці, так і в практиці правового регулювання. Безумовний пріоритет при цьому, на нашу думку, потрібно надати саме *принципам забезпечення безпеки*. Саме вони в повному обсязі повинні бути відображені в національному законодавстві в межах прийняття відповідних законодавчих актів. Це насамперед стосується таких нормативних документів, як Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» [8], а також Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [9]. В аспекті інтеграційних перетворень, на нашу думку, законодавцю варто чітко прописати в згаданих документах сам механізм забезпечення національної безпеки та співвіднести його зміст із конституційними принципами побудови правової демократичної держави, адже в центрі уваги будь-якої держави має стояти особистість і притаманні їй права й свободи. Сучасні держави як ніколи потребують правового втілення гуманістичних цінностей та ідеалів, які, у свою чергу, повинні мати правові межі. Особливо варто чітко виділити суб'єктів забезпечення безпеки; об'єкт і предмет безпеки; методи й напрями забезпечення національної безпеки.

Отже, стратегія інтеграції України до ЄС лежить через шлях тісного взаємозв'язку безпеки України та безпеки ЄС. Проте в сукупності таких процесів виникає запитання: чи не послаблюють такі процеси охоронні функції дії цивільного процесуального закону, чи в доктрині цивільного процесу є достатньо засобів для втілення модернізаційних процесів, чи враховуються при цьому контрольні пріоритети й цінності, які вироблені у вітчизняній процесуалістиці? [10, с. 312]. Прийняттям у 2004 році Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) лише розпочався процес системної модернізації законодавства у сфері судочинства. І хоча вже пройшло більше ніж десять років, його досі не завершено, а щойно прийняте процесуальне законодавство щоразу потребує нових змін. З 2001 року, з часу впровадження конституційних положень щодо забезпечення права на апеляційне й касаційне оскарження, законодавець кілька разів повертався до його вдосконалення. Фактично, після прийняття нового ЦПК України це здійснюється щороку, зокрема вдосконалення механізму касаційного оскарження, уточнення повноважень Верховного Суду України в частині розгляду питання про неоднакове застосування норм матеріального права судом (судами) касаційної інстанції тощо [11, с. 303–304]. Також вимагають істотного перегляду наявні

теоретичні конструкції у процесуальній науці, які стосуються цивільної процесуальної правосуб'єктності, застосування інформаційних технологій, у тому числі під час дослідження доказів тощо. Отже, унесення змін і доповнень до процесуального законодавства також на порядку денному.

Нині очевидним є той факт, що предметом національної безпеки повинні бути основні блага – інтереси людини та громадянина. Діяльність суб'єктів цього механізму щодо підтримання стану їх захищеності необхідно вибудовувати на початку дотримання балансу життєво необхідних і важливих інтересів особи, суспільства й держави⁵. «Мета прийняття Конституції та її наступного розвитку – обмеження влади держави, її раціоналізація, ставлення держави в певні конституційні рамки» [12, с. 14] – слушно наголошується в юридичних джерелах. Закріплення подібного принципу забезпечення безпеки в законодавстві України, на жаль, відсутнє. Уважаємо, що саме сукупність збалансованих інтересів особи, суспільства й держави в різних сферах життєдіяльності повинна бути покладена в основу під час визначення інтересів держави в інтеграційному поступі. Порушення такого балансу може бути розглянуте як загроза національній безпеці України. Більше того, функціонування механізму забезпечення національної безпеки в Україні має реалізуватися з опорою на конституційні цінності. Метою при цьому повинні стати нерозривна єдність інтересів особи, суспільства та держави. Під час забезпечення стану захищеності таких інтересів необхідно передусім залучати можливості всіх правозахисних інститутів, у тому числі громадян і їх об'єднань (що наразі не регламентовано національним законодавством).

Висновки. Отже, підсумовуючи, зазначимо, що процеси, які відбуваються в українському суспільстві, мають відображати сучасні міжнародні тенденції розвитку права та сприяти розвитку правової держави і громадянського суспільства. Відтак у межах глобальної системи правового регулювання активно взаємодіятимуть національні правові системи, регіональні системи й загальне міжнародне право. Фундаментом такої системи слугують основні принципи міжнародного права. З огляду на це прагнення України зблизитися з Європейським Союзом зумовить суттєві зміни в національному законодавстві, що дасть змогу Україні вийти на європейський рівень правового життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами, ратифікована Законом України від 10.11.1994 р. № 237/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/237/94-вр>.
2. Указ Президента України від 01.12.2014 р. № 901/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U901_14.html.
3. Рудик П. Правові вимоги до процедури внесення змін до Конституції України / П. Рудик // Віче. – 2014. – № 12. – С. 20.
4. Святоцький О. Пріоритети новітнього конституційного процесу в Україні / О. Святоцький // Право України. – 2014. – № 7. – С. 9.

⁵ Зауважимо, що основна мета будь-якого цивілізованого суспільства полягає в тому, що в дійсності і є його метою створення й підлягає закріпленню в конституційних актах – це рівний захист (досягнення балансу) інтересів особи, суспільства та держави в особі її органів і посадових осіб.

5. Подорожна Т.С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України : [монографія] / Т.С. Подорожна ; за ред. і з передм. проф. Н.М. Пархоменко. – Львів : ПАІС, 2014. – 308 с.
6. Scharpf Governing in Europe: Effective and Democratic? / F.W. Scharpf. – Oxford : Oxford University Press, 1999.
7. Явич Л.С. О Философии права на XXI век / Л.С. Явич // Правоведение. – 2000. – С. 6.
8. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затверджена Указом Президента України від 12.02.2007 р. № 105 (у редакції Указу Президента України від 08.06.012 р. № 389/2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.
9. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02.06.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10>.
10. Мельник Я.Я. Деякі проблеми доктрини цивільного процесуального права України в умовах модернізації / Я.Я. Мельник // Стратегія модернізації приватного права в сучасних умовах : збірник наукових праць / за ред. В.І. Короля, Ю.В. Білоусова ; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. – К. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. – С. 312.
11. Білоусов Ю.В. Проблеми модернізації цивільного процесуального законодавства України на сучасному етапі / Ю.В. Білоусов // Стратегія модернізації приватного права в сучасних умовах : збірник наукових праць / за ред. В.І. Короля, Ю.В. Білоусова ; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. – К. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. – С. 303–304.
12. Шустров Д.Г. Государство как объект конституционно-правового регулирования / Д.Г. Шустров // Конституционное и муниципальное право. – 2012. – № 5. – С. 14.